

Typology of Interpretive Additions in 7 Contemporary Translations (Case Study of the Last Two Parts of the Holy Quran)

Ebrahim Fallah

Associate Professor of Arabic Language and Literature, Islamic Azad University, Sari Branch, Sari, Iran

Seyyed Mohammad Hossein Emadi *

Master's student in Quranic Sciences – Literary Orientation, Faculty of Quranic Sciences, Amol, Iran

Accepted: 25/09/2023

Extended Abstract

1. Introduction

One of the most important ways to understand the message of the verses in the form of translation is the commentary additions that contemporary translators have used. These additions are often presented in the form of quotes and beyond the literal translation. Pathology of interpretative additions and how to use them correctly can be considered as a new horizon in the translation of the Holy Quran.

In general, three types of translation can be considered for the Holy Quran:

1. The translation is "word for word" or so-called "subliteral" where every word is taken from the first language and its equivalent word is put in its place in the second language, and this is the worst type of translation. (Maaraft, 1382, Vol. 1, pp. 113-114).
2. The method of free translation in which the translator tries to transfer a meaning from one form to another so that the intended meaning is fully expressed; it means that the meaning of the theologian should be translated without any loss and if possible, the words of the original text and the translation should be substituted

Received: 24/07/2021

ISSN: 2228-6616

eISSN: 2476-6070

* Corresponding Author: Fallahabraham@gmail.com

How to Cite: Fallah, E., Emadi, S. M. H. (2024). Typology of Interpretive Additions in 7 Contemporary Translations (Case Study of the Last Two Parts of the Holy Quran), *Journal of Seraje Monir*, 15(49), 387-415. DOI: 10.22054/ajsm.2023.62484.1727

accordingly, and if it is not possible, he would introduce and delay and increase or decrease some phrases. Even he adds one or more words to the phrase to make the meaning clear. This type of translation is also called spiritual translation; Because most of the attempt is to convey the concepts completely, not to match the words. (Ibid., p. 114)

3. Interpretive translation is a method of translation in which the target text deals with additional details and additions that the original text did not explicitly state (Shetlwirth, 2008, p. 118), and the translator explains and expands the content in a language other than the original language and should not exceed the limit of translation. If so, it is not a good translation. (see: Marafet, 1382, p. 185)

The translators of the Qur'an, among the interpretation adjustments, tend to use the additions of interpretation more. In the last few decades, new perspectives have emerged in the translation of the Qur'an. In these translations, the audience is considered and they avoid literal and incomprehensible translations, and they also try to consider translation as separate from interpretation and aim to minimize interpretation along with translation and finally use explanatory additions to clarify meanings (Zand Rahimi, 2017, p. 124).

Contemporary interpretive translations are divided into two categories: short translations and long translations. In short interpretive translations, Quranic words are explained in the form of words or short sentences inside parentheses. For example, regarding the seventh verse of the blessed Surah Al-Baqarah:

«خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةً وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ» (٧)

In the interpretive translation, the meaning of "Khatm" is the seal of shame and the meaning of "Ghashaveh" is the veil of neglect.

"God has put a seal (of misery) on their hearts and on their ears, and there is a veil (of neglect) on their eyes, and they will have a great punishment." (Meshkini, 1381, vol. 1, p. 3)

However, in long interpretation translations, a sentence in the form of an interpretation of Quranic propositions is expressed inside parentheses. For example, in the translation of the second verse of Surah "Yas":

«وَالْقُرْآنَ الْحَكِيمَ» (٢)

There is a sentence in the interpretation of the wisdom of the Qur'an:

"I swear by this wise Qur'an (strong against the harm of

falsehood, speaking of wisdom, ruler and arbiter between right and wrong, and possessing intellectual knowledge and heavenly laws)" (ibid., vol. 1, p. 440).

In translating the verses of the Holy Quran, translators have used both types of translation, i.e. short and long translations. The present study is dedicated to the typology of exegetical additions in contemporary Persian translations of the Holy Quran.

2. Research Question(s)

2.1. What is the role of explanatory additions in the translation of the verses of the Holy Quran?

2.2. What kinds of explanatory additions are there in the two final parts of the Holy Quran?

3. Literature of Review

So far, some works have been written in the study of commentary additions in the Persian translation of the Holy Quran. In his thesis, Nasuhi Dehnavi has investigated and analyzed the commentary additions in seven contemporary translations in the 30th part of the Holy Quran. In this research, which was defended in Qom University in 2015, he investigated the number of additions in the translation of Elahi Qomshehai, Meshkini, and Safarzadeh and compared the additions with others in order to check the correctness of the exegetical additions and their compatibility with the interpretation. In his thesis, Azizi has also done similar research on the link between the 25th and 26th parts of the Holy Quran. In this work, he has examined the translations of Elahi Qomshai, Khorramshahi, Safarzadeh, Foladvand, Garmarodi, Meshkini and Makarem and has analyzed and analyzed the effective and key additions in their translation. Sepsis has referred to authentic Shia and Sunni interpretations, lexical sources, narrations and similar cases, and based on them, he has analyzed and examined the additions and examined the extent of their correspondence with the opinions of the commentators. Mohammadi Nabi-Kandi has investigated the additions of seven contemporary translations of the Holy Qur'an in Persian language in the translation of the fifteenth and sixteenth parts of the Holy Qur'an, which were selected from the divine translations of Qomshahi, Khorramshahi, Safarzadeh, Foladvand, Garmarodi, Meshkini and Makarem. In this context, first, the verses that the translators have used additions in

their translation have been extracted. After that, only key and effective additions have been identified for a better understanding of the verses. Then these additions have been analyzed and examined in terms of conformity with the opinions and views of the commentators in various fields of rulings or words according to the interpretations in order to determine whether the addition brought by the translator has an interpretation support or not. And to what extent does it agree with the opinions of commentators? And which of the translators has provided a better addition?

In their article, Ebrahimi and his colleagues analyzed and examined the commentary additions in six contemporary translations of the Holy Quran focusing on Surah Isra. Among the translators of the Holy Quran, Elahi, Khorramshahi, Safarzadeh, Foladvand, Makarem Shirazi and Meshkini's exegetical additions have been examined in this article. The findings of this research have shown that among the mentioned translators, Meshkini used the most additions, followed by Elahi Qomsheai, and Khorramshahi and Foladvand used the least additions.

The innovation of the present research compared to the mentioned cases is that in this research, the exegetical additions of the contemporary commentators from the verses of the last two parts of the Holy Qur'an are investigated and analyzed.

4. Methodology

The research method is descriptive-analytical. In this sense, the description of the data is done according to the verses of the Qur'an, their translation, and their analysis by means of the author's interpretations and analysis.

5. Results

- Some contemporary translators did not translate it when faced with cut letters of the Holy Quran or the same they have expressed the form of the letter that is in the verse. But some contemporary translators try to interpret some of the cut-off letters and they have used sources such as explanatory traditions in the interpretation.
- The reason for the revelation of the verses of the Holy Qur'an in some contemporary translations in the form of explanatory additions is explained in the title is one of the important types of exegetical additions, and the reason for the revelation of the first verse of Surah

Nasr is one of them.

- Some contemporary translators in the form of explanatory additions in parentheses, examples of some propositions have stated a Qur'an that describes the example of the "Karim Rasul" to the Prophet of Islam (PBUH) or Gabriel and the example "Al-Asr" to Qaim.
- Expressing the literal meaning of some Quranic words in the form of semantic expansion of the word includes one of the important types of commentary additions in contemporary translations.
- One of the important types of exegetical additions in contemporary translations is the use of the context of the verses.
- Some attributes of Almighty God need to be explained so that doubts about God's physicality are not raised. This is a task of interpreting similar attributes that appear in the exegetical additions of contemporary translators.

Keywords: Holy Quran, Interpretive Additions, Contemporary Translations, Typology

گونه شناسی افزوده‌های تفسیری در ۷ ترجمه معاصر (مورد کاوی دو جزء پایانی قرآن کریم)

استادیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری،
ساری، ایران

ابراهیم فلاح *

دانشجوی کارشناسی ارشد علوم قرآنی - گرایش ادبی دانشکده علوم
قرآنی، آمل، ایران

سید محمدحسین عمادی منش

چکیده

ترجمه واژه به واژه قرآن کریم ممکن است مانع از انتقال مفاهیم عمیق آن شود. به همین دلیل، مترجمان گاهی ناچارند افزوده‌هایی به متن ترجمه اضافه کنند تا شفاف‌سازی معنایی و ساختاری متن به‌خوبی انجام گیرد. در ترجمه‌های فارسی معاصر قرآن کریم، افزوده‌های تفسیری جایگاه ویژه‌ای دارند و بسیاری از مترجمان معاصر، این افزوده‌ها را به‌صورت داخل پراکنش یا به‌صورت جداگانه در مورد ترجمه برخی آیات مطرح کرده‌اند. پژوهش حاضر در صدد است تا با اتخاذ روش توصیفی-تحلیلی، به گونه‌شناسی افزوده‌های تفسیری مترجمان معاصر در دو جزء پایانی قرآن کریم بپردازد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که بیان معنای برخی حروف مقطعه قرآن، بیان سبب نزول آیات به‌صورت افزوده‌های تفسیری، بیان مصداق برخی گزاره‌های قرآنی، بسط معنایی برخی واژگان، بهره‌گیری از سیاق آیات در ترجمه و تأویل صفات متشابه خداوند از مهم‌ترین گونه‌های افزوده‌های تفسیری در ترجمه‌های معاصر فارسی به شمار می‌روند.

کلیدواژه‌ها: قرآن کریم، افزوده‌های تفسیری، ترجمه‌های معاصر، گونه‌شناسی.

۱. مقدمه

از مهم‌ترین راهکارهای تفهیم پیام آیات در قالب ترجمه، افزوده‌های تفسیری است که مترجمان معاصر از آن بهره‌برده‌اند. این افزوده‌ها غالباً در قالب گیومه و فراتر از ترجمه تحت‌اللفظی ارائه می‌شوند. آسیب‌شناسی افزوده‌های تفسیری و چگونگی بهره‌گیری صحیح از آن می‌تواند افق جدیدی در ترجمه قرآن کریم تلقی گردد.

به طور کلی می‌توان سه نوع ترجمه برای قرآن کریم در نظر گرفت:

۱. ترجمه «کلمه به کلمه» یا تحت‌اللفظی: در این نوع ترجمه، هر واژه‌ای از زبان اول را برمی‌دارند و واژه معادل آن را در زبان دوم جایگزین می‌کنند. این روش به عنوان بدترین نوع ترجمه شناخته می‌شود (معرفت، ۱۳۸۲، ج ۱، ص ۱۱۳-۱۱۴).

۲. روش ترجمه آزاد: در این روش، مترجم سعی می‌کند معنایی را از قالبی به قالب دیگر منتقل کند تا معنای مقصود کاملاً ادا شود. در این نوع ترجمه، مترجم ممکن است الفاظ و کلمات متن اصلی و ترجمه را مطابق هم جایگزین کند و در صورت لزوم، دست به تقدیم و تأخیر و کم و زیاد کردن برخی عبارات بزند. این نوع ترجمه را «ترجمه معنوی» نیز می‌نامند، زیرا بیشتر بر انتقال کامل مفاهیم تأکید دارد، نه تطابق لفظی (همان، ص ۱۱۴).

۳. ترجمه تفسیری: این روش به جزئیات و افزوده‌های تکمیلی می‌پردازد که متن اصلی به صراحت بیان نکرده است (شتلویث، ۲۰۰۸ م، ص ۱۱۸). در این نوع ترجمه، مترجم به شرح و بسط مطلب به زبان دیگر می‌پردازد و نباید از حد ترجمه فراتر رود؛ در غیر این صورت، ترجمه خوبی به شمار نمی‌رود (رک: معرفت، ۱۳۸۲، ص ۱۸۵).

مترجمان قرآن، از میان تعدیل‌های تفسیری، بیشتر تمایل به کاربرد افزوده‌های تفسیری دارند. در چند دهه اخیر، دیدگاه‌های جدیدی در ترجمه قرآن به وجود آمده است. در این ترجمه‌ها، مخاطب در نظر گرفته می‌شود و از ترجمه‌های تحت‌اللفظی و نامفهوم دوری می‌کنند. همچنین، مترجمان تلاش می‌کنند ترجمه را از تفسیر جدا نگه دارند و بر آنند که تفسیر در کنار ترجمه را به حداقل برسانند و در نهایت برای تبیین معانی از افزوده‌های تفسیری بهره‌گیرند (زند رحیمی، ۱۳۹۷، ص ۱۲۴).

ترجمه‌های تفسیری معاصر به دو قسم تقسیم می‌شوند: ترجمه‌های کوتاه و ترجمه‌های بلند. در ترجمه‌های تفسیری کوتاه، الفاظ قرآنی در قالب کلمه یا گزاره‌ای کوتاه در داخل پراتز تبیین می‌شوند. به عنوان مثال، پیرامون آیه هفتم سوره مبارکه «البقره»: «خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَ عَلَى سَمْعِهِمْ وَ عَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةً وَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ» (۷)، در ترجمه تفسیری، مقصود از «ختم»، مهر شقاوت و مقصود از «غشاوة»، پرده غفلت عنوان گردیده است: «خداوند بر دل‌ها و بر گوش‌های آنان مهر (شقاوت) نهاده و بر دیدگان‌شان پرده‌ای (از غفلت) است و عذابی بزرگ خواهند داشت» (مشکینی، ۱۳۸۱ ش، ج ۱، ص ۳).

اما در ترجمه‌های تفسیری بلند، جمله‌ای در قالب تفسیر گزاره‌های قرآنی در داخل پراتز بیان می‌شود. به عنوان مثال، در ترجمه آیه دوم سوره «یس»: «وَ الْقُرْآنَ الْحَكِيمَ» (۲)، جمله‌ای در تفسیر حکیم بودن قرآن بیان شده است: «سوگند به این قرآن حکیم (مستحکم در برابر آسیب باطل، گویای به حکم و حاکم و داور میان حق و باطل و دارای معارف عقلی و شرایع آسمانی)» (همان، ج ۱، ص ۴۴۰).

در ترجمه آیات قرآن کریم، مترجمان از هر دو نوع ترجمه یعنی ترجمه‌های کوتاه و بلند بهره برده‌اند. پژوهش حاضر به گونه‌شناسی افزوده‌های تفسیری در ترجمه‌های فارسی معاصر قرآن کریم اختصاص دارد.

۱-۱. پیشینه تحقیق

در بررسی افزوده‌های تفسیری در ترجمه فارسی قرآن کریم، تاکنون آثاری به رشته تحریر درآمده است. نصوصی دهنوی در پایان‌نامه خود به بررسی و تحلیل افزوده‌های تفسیری در هفت ترجمه معاصر در جزء سی‌ام قرآن کریم پرداخته است. وی در این پژوهش که در سال ۱۳۹۵ در دانشگاه قم دفاع شده است، تعداد افزوده‌ها در ترجمه الهی قمشه‌ای، مشکینی و صفارزاده را بررسی کرده و افزوده‌ها را با دیگران مقایسه کرده است تا درستی افزوده‌های تفسیری و مطابقت آن‌ها با تفسیر را بررسی نماید. عزیزی نیز در پایان‌نامه خود پژوهش مشابهی را در پیوند با جزء ۲۵ و ۲۶ قرآن کریم انجام داده است. وی در این اثر، ترجمه‌های الهی قمشه‌ای، خرمشاهی، صفارزاده، فولادوند، گرمارودی، مشکینی و مکارم

را بررسی کرده و افزوده‌های مؤثر و کلیدی در ترجمه آن‌ها را تحلیل و واکاوی نموده است. سپس به تفسیرهای معتبر شیعه و اهل سنت، منابع واژگانی، روایی و موارد مشابه مراجعه کرده و با مبنا قرار دادن آن‌ها به تحلیل و بررسی افزوده‌ها پرداخته و میزان مطابقت آن‌ها با آرای مفسران را مورد بررسی قرار داده است. محمدی نبی‌کندی نیز به بررسی افزوده‌های هفت ترجمه معاصر قرآن کریم به زبان فارسی در ترجمه اجزاء پانزده و شانزده قرآن کریم پرداخته است که از میان ترجمه‌های الهی قمشه‌ای، خرمشاهی، صفارزاده، فولادوند، گرمارودی، مشکینی و مکارم انتخاب شده‌اند. در این زمینه، ابتدا آیاتی که مترجمان در ترجمه آن‌ها از افزوده‌هایی استفاده نموده‌اند، استخراج شده است. پس از آن، فقط افزوده‌های کلیدی و مؤثر برای فهم بهتر آیات مشخص شده است. سپس این افزوده‌ها از نظر مطابقت با آراء و دیدگاه‌های مفسران در زمینه‌های گوناگون احکامی یا واژگانی با توجه به تفسیرها مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته‌اند تا مشخص شود که آیا افزوده آورده شده از سوی مترجم، پشتوانه تفسیری دارد یا نه و تا چه حد با آرای مفسران مطابقت دارد و کدام یک از مترجمان افزوده بهتری را ارائه داده است.

ابراهیمی و همکاران در مقاله‌ای به تحلیل و بررسی افزوده‌های تفسیری در شش ترجمه معاصر قرآن کریم با محوریت سوره اسراء پرداخته‌اند. از میان مترجمان قرآن کریم، افزوده‌های تفسیری الهی، خرمشاهی، صفارزاده، فولادوند، مکارم شیرازی و مشکینی در این مقاله بررسی شده است. یافته‌های این پژوهش نشان داده است که از میان مترجمان اشاره شده، بیشترین افزوده را مشکینی و بعد از ایشان الهی قمشه‌ای و کمترین افزوده را خرمشاهی و فولادوند به کار برده‌اند.

نوآوری پژوهش حاضر نسبت به موارد مذکور آن است که در این پژوهش به صورت اختصاصی به بررسی افزوده‌های تفسیری مفسران معاصر از آیات دو جزء پایانی قرآن کریم پرداخته و گونه‌های مختلف این اضافات تفسیری بررسی و تحلیل می‌شود.

۱-۲. پرسش‌های تحقیق

۱. افزوده‌های تفسیری چه نقشی در ترجمه آیات قرآن کریم دارند؟

۲. در دو جزء پایانی قرآن کریم چه گونه‌هایی از افزوده‌های تفسیری وجود دارد؟

۱-۳. اهمیت و ضرورت تحقیق

با توجه به اهمیت ترجمه قرآن در فهم مراد الهی، در راستای ترجمه باید نکاتی را رعایت نمود. افزوده‌های تفسیری باید به گونه‌ای باشد که ترجمه به تفسیر تبدیل نشود. لذا بررسی و نقد افزوده‌های تفسیری در راستای تشخیص افزوده‌های بلند و کوتاه موضوعی ضروری در حوزه مطالعات ترجمه قرآن کریم محسوب می‌شود.

۲. گونه‌های افزوده‌های تفسیری در ترجمه‌های فارسی معاصر

برخی مترجمان معاصر در ترجمه خود هیچ گونه اضافه تفسیری ندارند؛ اما برخی از آن‌ها، همانند الهی قمشه‌ای، مشکینی و خسروی، اضافات تفسیری زیادی را در داخل پرانتز در خلال ترجمه آیات بیان کرده‌اند. برخی دیگر مانند فولادوند و مکارم شیرازی نیز گاهی پیرامون برخی آیات اضافاتی را مطرح نموده‌اند. این اضافات تفسیری را می‌توان به گونه‌ها و سبک‌های متنوعی تقسیم‌بندی کرد. برخی از این گونه‌ها عبارت‌اند از:

۲-۱. بیان معانی حروف مقطعه

به طور کلی می‌توان دو دیدگاه عمده در حوزه ماهیت حروف مقطعه شناسایی کرد: برخی ماهیت این حروف را نامعلوم می‌دانند و برخی دیگر به ارائه نظر در حوزه ماهیت این حروف پرداخته‌اند. دسته نخست با تأکید بر نامعلوم بودن این حروف، آن‌ها را از متشابهات قرآن می‌دانند که علم آن نزد خداوند است (طبری، ۱۹۵۳، ج ۱، ص ۸۸؛ قرطبی، ۱۹۶۶، ج ۱، ص ۱۵۴؛ طوسی، بی‌تا، ج ۱، ص ۴۸). این نظر در دو حوزه اهل سنت (رازی، ۱۴۲۰، ج ۲، ص ۳؛ سیوطی، ۱۳۶۸، ج ۲، ص ۶) و شیعه (طوسی، بی‌تا، ج ۱، ص ۴۸؛ طبرسی، بی‌تا، ج ۱، ص ۳۲) مطرح شده و مستند به آیه هفتم سوره آل عمران و برخی روایات است. در این حوزه، عده‌ای یکی از مصادیق باطل را علم حروف مقطعه می‌دانند. در نظر آن‌ها، در بین آرای که ذکر شده، فردی وجود ندارد که بر اساس علم و آگاهی نسبت به

گونه‌شناسی افزوده‌های تفسیری در ۷ ترجمه معاصر...؛ فلاح و عمادی منش | ۳۹۷

این حروف اظهار نظر کرده باشد یا به فهم و برداشتی صحیح از این حروف دست یافته باشد (سیوطی، ۱۳۶۸، ج ۲، ص ۱۳).

دسته دوم به دنبال مشخص کردن ماهیت این حروف‌اند. در بین این نظریات، برخی به دنبال روشن کردن کارکرد این حروف در ابتدای سوره‌ها هستند و بر نقش آن‌ها در شروع کلام اشاره دارند. از جمله این که حروف مقطعه صرفاً حروفی هستند که خداوند کلام خود را با آن‌ها آغاز کرده است و مراد همین افتتاح سوره‌ها با آن‌ها بوده و معنای خاصی مراد نیست (طبری، ۱۹۵۳، ج ۱، ص ۸۷؛ طوسی، بی‌تا، ج ۱، ص ۴۷؛ ابن کثیر، ۱۹۶۶، ج ۱، ص ۶۷؛ سیوطی، ۱۳۶۸، ج ۲، ص ۱۲).

این دو دیدگاه در میان مترجمان معاصر قرآن کریم پیرامون حروف مقطعه نیز جریان دارد. برخی مترجمان حروف مقطعه را به همان صورتی که در متن مصحف شریف وجود دارد، معنا کرده‌اند. برخی دیگر نیز توضیحاتی را پیرامون حروف مقطعه بیان نموده‌اند. شاهد مثالی در این زمینه آیه نخست سوره مبارکه «القلم» است: «ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ» (القلم/۱). اکثر مفسران در مواجهه با کلمه «ن» در این آیه شریفه، آن را به همان صورتی که در آیه وجود دارد، بیان نموده‌اند. به عنوان مثال، دو ترجمه معاصر اینگونه آیه را ترجمه کرده‌اند: «نون، سوگند به قلم و آنچه می‌نویسند» (فولادوند، ۱۴۱۸ ق، ج ۱، ص ۵۶۴) و «ن، سوگند به قلم و آنچه می‌نویسند» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۳، ج ۱، ص ۵۶۴).

اما برخی مترجمان معاصر پیرامون این حرف مقطعه، برخی اضافات تفسیری را بیان نموده‌اند. به عنوان مثال، در ترجمه الهی قمشه‌ای ذیل آیه شریفه ابتدایی سوره «القلم» آیه اینگونه ترجمه شده است: «ن (قسم به نون که شاید نام نور و ناصر حق یا لوح نور خداست) و قسم به قلم (علم فعلی ازلی) و آنچه (تا ابد در لوح محفوظ عالم) خواهند نگاشت» (الهی قمشه‌ای، ۱۳۸۰ ش، ص ۵۶۴). شاید بتوان گفت این نظریه برگرفته از برخی روایات تفسیری است که «ن» را از صفات خداوند متعال می‌دانند. به عنوان مثال، در تفسیر «الدر المنثور» ذیل آیه شریفه و در توضیح حرف مقطعه آمده است: «و أخرج عن ابن عباس قوله ن أشباه هذا قسم الله و هي من أسماء الله» (سیوطی، ۱۴۰۴ ق، ج ۶، ص ۲۵۰). لذا طبق

این روایت، نون از اسماء الهی است و طبق ترجمه الهی قمشه‌ای نیز صفات و اسماء حسنا‌ی الهی در ترجمه «ن» در داخل پرانتز و در قالب افزوده تفسیری بیان گردیده است.

۲-۲. بیان سبب نزول آیات

هرچند بیان شأن و سبب نزول آیات رسالتی است که مفسر باید بر عهده بگیرد، اما باید گفت که گاهی فهم گزاره‌های آیه بدون شناخت سبب نزول و شأن نزول آن ممکن نیست. لذا برخی مترجمان در ترجمه برخی آیات، سبب نزول آن را در داخل پرانتز یا گیومه به صورت افزوده تفسیری آورده‌اند.

شاهد مثالی در این زمینه آیه شانزدهم سوره «القلم» است: «سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرُطُومِ». در ترجمه الهی قمشه‌ای، آیه اینگونه ترجمه گردیده است:

«به زودی بر خرطوم و بینی‌اش داغ (شمشیر) نهیم. (این آیات در حق ولید مغیره عمّ ابو جهل که روز بدر بر حسب وعده حق به شمشیر علی علیه‌السلام بینی‌اش شکافت نازل آمد و بر هر که مانند اوست تا ابد شامل است)» (الهی قمشه‌ای، ۱۳۸۰، ص ۵۶۵).

همان‌گونه که ملاحظه می‌گردد، سبب نزول آیه در قالب افزوده تفسیری بیان گردیده است. این سبب نزول با مضامین متفاوت ولی محتوای یکسان در برخی منابع تفسیری و روایی فریقین بیان گردیده است (رک: ثعلبی، ۱۴۲۲ ق، ج ۱۰، ص ۱۵؛ قرطبی، ۱۳۶۴ ش، ج ۱۸، ص ۲۳۶).

در آیه نخست سوره مبارکه «النصر» وعده فتح و پیروزی و نصرت الهی برای مؤمنان مطرح گردیده است: «إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ» (النصر/۱). پیرامون این آیه سبب نزول‌هایی در تفاسیر فریقین بیان شده است که ارتباط مستقیمی با ترجمه آیه توسط برخی مترجمان دارد. مترجمان معاصر آیه را اینگونه ترجمه نموده‌اند:

- «چون هنگام فتح و پیروزی با یاری خدا فرا رسد (مراد فتح مکه است)» (الهی قمشه‌ای، ۱۳۸۰، ص ۶۰۳).

- «(یا محمد صلی الله علیه و آله) زمانی که بیاید یاری خداوند (و تو را بر هدم دشمنانت نصرت دهد) و فتح مکه نصیب گردد (و بر کافران قریش پیروز گردی - و این مژده‌ای بود

گونه‌شناسی افزوده‌های تفسیری در ۷ ترجمه معاصر...؛ فلاح و عمادی منش | ۳۹۹

که خداوند سبحانه قبل از وقوع امر به پیامبر گرامی خود داد» (خسروی، ۱۳۹۰ ش، ج ۸، ص ۶۲۴).

• «هنگامی که یاری خدا و فتح مکه فرارسد و مشرکان قریش مغلوب شوند» (صفوی، ۱۳۸۸، ج ۱، ص ۶۰۳).

• «هنگامی که یاری خدا و پیروزی فرارسد» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۳، ج ۱، ص ۶۰۳).

• «چون یاری خدا و پیروزی فرارسد» (فولادوند، ۱۴۱۸ ق، ج ۱، ص ۶۰۳).

• «هر گاه که یاری خداوند و آن پیروزی (بزرگ، فتح مکه و پیروزی‌های دیگر) فرا رسید» (مشکینی، ۱۳۸۱ ش، ج ۱، ص ۶۰۳).

همان گونه که در ترجمه‌های مذکور بیان شده، مترجمان آیه را در مورد وعده فتح مکه می‌دانند. در تفسیر «الدرالمثور» ذیل این آیه شریفه آمده است: «و أخرج ابن جرير و ابن المنذر عن مجاهد في قوله إذا جاء نصرُ الله و الفَتْحُ قال فتح مَكَّة» (سیوطی، ۱۴۰۴ ق، ج ۶، ص ۴۰۶). در تفسیر «نورالثقلین» نیز روایتی تفسیر در مورد آیه بیان شده که طی آن ثواب تلاوت سوره نصر همانند شرکت در فتح مکه عنوان گردیده است: «فِي مَجْمَعِ الْبَيَانِ فِي حَدِيثِ أَبِي مَنْ قَرَأَهَا فَكَأَنَّمَا شَهِدَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ فَتَحَ مَكَّةَ» (عروسی حویزی، ۱۴۱۵ ق، ج ۵، ص ۶۸۹).

علامه طباطبایی ذیل این آیه شریفه روایتی از «مجمع البیان» بدین مضمون نقل می‌کند: «در مجمع البیان از مقاتل روایت کرده که گفت: وقتی این سوره نازل شد، رسول خدا (ص) آن را بر اصحابش قرائت کرد، اصحاب همه خوشحال گشته به یکدیگر مژده می‌دادند، ولی وقتی عباس آن را شنید گریه کرد، رسول خدا (ص) پرسید: چرا می‌گریی عمو؟ عرضه داشت: من خیال می‌کنم این سوره خبر مرگ تو را به تو می‌دهد، یا رسول الله. حضرت فرمود: بله این سوره همان را می‌گوید که تو فهمیدی و رسول خدا (ص) بعد از نزول این سوره بیش از دو سال زندگی نکرد و از آن به بعد هم دیگر کسی او را خندان و خوشحال ندید» (طباطبایی، ۱۳۷۴ ش، ج ۲۰، ص ۶۵۳). لذا دیدگاه مفسران و روایات تفسیری با دیدگاه مترجمان معاصر پیرامون سبب نزول آیه موافق است.

۲-۳. بیان مصداق

یکی از گونه‌های مهم تفسیری، تعیین مصداق آیات از سوی مفسران است. در بخشی از تفاسیر، برای مفاهیم عام آیات، یک یا چند مصداق خارجی برشمرده شده است (نصیری، ۱۳۸۵: ص ۴۴۸). از رهگذر این مصادیق، مفاهیم و مقاصد نهفته شده در آیات برای مخاطب روشن شده و فهم آیات تا حدودی میسر می‌گردد و با دقت در این مصادیق به نوعی تعمیم درباره مفاهیم آیات می‌رسد. توضیح اینکه: قرآن کتاب هدایت و همگانی بوده و به افرادی خاص یا عصر و دوره‌ای معین اختصاص ندارد؛ لذا باید در همه دوره‌ها و سده‌ها نقش هدایتی خویش را ایفا نموده و آیات آن بر مصادیق و موارد مختلف در اوضاع و شرایط گوناگون هر دوره قابل تطبیق باشد، چرا که معارف بلند و قوانین آن حقیقت‌هایی هستند که اختصاص به دوران خاص و افراد ویژه‌ای ندارد (ناصح، ۱۳۸۷: ص ۶۹).

شاهد مثال در زمینه تعیین مصداق آیات توسط مترجمان در قالب افزوده تفسیری، آیه نخست سوره مبارکه «العصر» است: «وَالْعَصْرِ» (۱). مترجمان معاصر همانند مفسران، مصادیقی را برای «عصر» در این آیه شریفه بیان داشته‌اند. برخی ترجمه‌های معاصر در مورد آیه نخست سوره عصر به شرح زیر است:

- «قسم به عصر (نورانی رسول صلی الله علیه و آله و سلم یا دوران ظهور ولی عصر علیه السلام)» (الهی قمشه‌ای، ۱۳۸۰، ص ۶۰۱).
 - «سوگند به عصر (ظهور پیامبر اسلام)» (انصاریان، ۱۳۸۰، ج ۱، ص ۶۰۱).
 - «سوگند به عصر (پیامبر، عصر پیدایش اسلام)» (صفوی، ۱۳۸۸، ج ۱، ص ۶۰۱).
 - «سوگند به عصر (غلبه حق بر باطل)» (فولادوند، ۱۴۱۸ ق، ج ۱، ص ۶۰۱).
 - «سوگند به وقت عصر (یا نماز عصر، یا عصر طلوع اسلام و عرضه قرآن به جامعه و یا دوران ظهور حکومت الهی مهدی موعود)» (مشکینی، ۱۳۸۱ ش، ج ۱، ص ۶۰۱).
- همان‌گونه که ملاحظه می‌گردد، مصادیق متعددی توسط مترجمان برای آیه نخست سوره مبارکه «العصر» بیان گردیده است. هر یک از مصادیق مطرح شده برگرفته از دیدگاهی تفسیری و روایی پیرامون آیه شریفه است. به عنوان مثال، تفسیر عصر به قیام قائم (عج)

گونه‌شناسی افزوده‌های تفسیری در ۷ ترجمه معاصر ...؛ فلاح و عمادی منش | ۴۰۱

برگرفته از روایتی تفسیر از امام صادق (ع) است (عروسی حویزی، ۱۴۱۵ ق، ج ۵، ص ۶۶۶) یا تفسیر آیه به نماز عصر برگرفته از دیدگاه تفسیری نقل شده از مقاتل است (طبرسی، ۱۳۷۲ ش، ج ۲۷، ص ۲۶۲). همچنین ترجمه آیه به عصر پیامبر یا پیدایش اسلام نیز برگرفته از دیدگاه تفسیری است که از ناحیه برخی مفسران بیان گردیده است (بیضاوی، ۱۴۱۸ ق، ج ۵، ص ۳۳۶). در هر صورت، هر یک از دیدگاه‌های مطرح شده به نحوی مصداقی از عصر را بیان کرده‌اند.

شاهد مثالی دیگر در زمینه تعیین مصداق در آیه ۴۰ سوره مبارکه «الحاقه» است: «إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ» پیرامون مصداق «رسول کریم» در برخی ترجمه‌های معاصر نظریاتی در قالب افزوده‌های تفسیری بیان گردیده است. به عنوان مثال، در ترجمه مشکینی آیه اینگونه ترجمه گردیده است:

«که این (قرآن) به یقین گفتار فرستاده‌ای گرامی (جبرئیل و پیامبر) است» (مشکینی، ۱۳۸۱ ش، ج ۱، ص ۵۶۸).

همچنین خسروی آیه را اینگونه ترجمه نموده است:

«حقاً که این آیات و این گفتار گفته فرستاده گرامی خداست (و کریم یعنی جامع خصال و صفات خیر و نیک) و حقاً گفتار خداست و ملک جبرئیل و رسول از او حکایت می‌کنند» (خسروانی، ۱۳۹۰، ج ۸، ص ۳۷۰).

هر دو مترجم در ترجمه تفسیری خود از آیه شریفه، دو دیدگاه پیرامون «رسول کریم» بیان نموده‌اند و مصداق آن را «جبرئیل» و یا «پیامبر اسلام (ص)» عنوان نموده‌اند. این اضافه تفسیری برگرفته از برخی دیدگاه‌ها و روایات تفسیری است. به عنوان مثال، در تفسیر «روض الجنان»، مصداق رسول کریم، پیامبر (ص) یا جبرئیل معرفی شده است (ابوالفتوح رازی، ۱۴۰۸ ق، ج ۱۹، ص ۳۹۲). از دیدگاه ابن جوزی، مصداق رسول کریم به پیامبر اسلام (ص) به واقعیت نزدیک‌تر است (ابن جوزی، ۱۴۲۲ ق، ج ۴، ص ۳۳۳). اما روایات تفسیری شیعه، بر تطبیق مصداق آیه به «جبرئیل» گواهی می‌دهد. به عنوان مثال، در روایتی تفسیری از تفسیر «نور الثقلین» در این زمینه آمده است:

«فِي أَصُولِ الْكَافِي عَلَى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَيْلِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْمَاضِي عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ: إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ يُعْنِي جَبْرِئِيلُ عَنِ اللَّهِ فِي وَكَايَةِ عَلِيٍّ» (عروسی حویزی، ۱۴۱۵ ق، ج ۵، ص ۴۱۰).

علامه طباطبایی بیان مصداق رسول کریم به جبرئیل را مخالف سیاق می‌داند و مصداق آن را به پیامبر اسلام (ص) به واقعیت نزدیک‌تر می‌داند (طباطبایی، ۱۳۷۴ ش، ج ۱۹، ص ۶۷۴).

۲-۴. بسط واژگان

ترجمه قرآن کریم وسیله‌ای در راستای برقراری ارتباط با قرآن کریم برای افرادی است که با زبان عربی آشنایی ندارند. در این راستا، تک‌تک الفاظ و گزاره‌های قرآنی می‌بایست با رعایت دقیق موازین ترجمه در اختیار خواننده قرار گیرد. قضاوت شخصی و یا حتی تفسیری از معنا و مقصود آیه، اگر به میزان اندک باشد و به فهم معنا و مفهوم واژه یا گزاره کمک نماید، تا حدی معقول و منطقی است؛ اما اگر از حالت متعادل خود خارج شود، ترجمه منتهی به تفسیر و چه بسا تفسیر به رأی می‌گردد.

شاهد مثال در توضیح لغوی در سوره‌های منتخب، تبیین واژه «ضال» در آیه هفتم سوره «ضحی» است: «وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى» (الضحی/۷). در مفردات، «ضالال»، عدول از راه مستقیم معنا شده است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص ۵۱۰). وی درباره آیه «وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى» (الضحی/۷) می‌گوید: «تو هدایت نشده بودی، چرا که به نبوت نرسیده بودی» (همان، ص ۵۱۰).

صاحب تاج العروس این واژه را به عدم هدایت و رشد معنا کرده است و از قول ابن کمال می‌گوید: «آنچه که به مطلوب نمی‌رساند» (زبیدی، ۱۴۱۴، ج ۱۵، ص ۴۲۰). در ترجمه‌های مختلف، «ضالاً» به معانی زیر آمده است:

- «و تو را (در بیابان مکه) ره گم کرده و حیران یافت (در طفولیت که حلیمه دایه‌ات آورد تا به جدّت عبدالمطلب سپارد در راه مکه گم شدی، حلیمه و عبدالمطلب سخت پریشان شدند و خدا زود آنها را به تو) رهنمایی کرد» (الهی قمش‌ای، ۱۳۸۰، ص ۵۹۶).

گونه‌شناسی افزوده‌های تفسیری در ۷ ترجمه معاصر...؛ فلاح و عمادی منش | ۴۰۳

- «و تو را سرگشته یافت و رهنمایی کرد» (خرمشاهی، ۱۳۹۵، ص ۲۰۴).
 - «و ترا ضالّ دید و رهنمائی کرد؛ یعنی تو به احکام و شریعت راه نیافته بودی و راه آن را به تو نشان داد» (خسروی، ۱۳۹۰، ج ۸، ص ۵۷۰).
 - «و تو را راه نیافته دید پس هدایت کرد» (صفوی، ۱۳۸۸، ص ۵۹۴).
 - «و تو را سرگشته یافت، پس هدایت کرد» (فولادوند، ۱۴۱۵، ص ۵۹۶).
 - «و تو را ناآگاه (از معارف دینی) یافت، پس (به وسیله وحی) هدایت نمود» (مشکینی، ۱۳۸۱، ص ۵۹۶).
 - «و تو را گم‌شده یافت و هدایت کرد» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۳، ص ۵۹۶).
- بیشتر این ترجمه‌ها با توجه به معنای لغوی، «ضالّاً» را به گمراه و سرگشته ترجمه کرده‌اند. البته ترجمه‌های خسروی و مشکینی مقام رسالت را لحاظ کرده و ترجمه متفاوتی ارائه کرده‌اند.
- ترجمه‌ای که در تضاد با عصمت پیامبر (ص) نباشد، مورد تأیید مفسران و روایات نیز قرار گرفته است. به عنوان مثال، در تفسیر «المیزان» پیرامون واژه «ضالاً» در آیه شریفه آمده است: «مراد از «ضلال» در اینجا گمراهی نیست بلکه مراد عدم هدایت است و منظور از هدایتی نداشتن رسول خدا (ص)، حال خود آن جناب است و یا صرف‌نظر از هدایت الهی می‌خواهد بفرماید اگر هدایت خدا نباشد، تو و هیچ انسان دیگری از پیش خود هدایت ندارید مگر به وسیله خدای سبحان، پس رسول خدا (ص) هم نفس شریفش با قطع نظر از هدایت خدا ضاله و بی‌راه بود، هر چند که هیچ روزی از هدایت الهی جدا نبوده و از لحظه‌ای که خلق شده بود ملازم با آن بود» (طباطبایی، ۱۳۷۴ ش، ج ۲۰، ص ۵۲۳).
- همچنین از دیدگاه مکارم شیرازی در تفسیر نمونه، مقصود از ضلالت در این آیه، نفی ایمان و توحید و پاکی و تقوا نیست؛ بلکه به قرینه برخی آیات دیگر نفی آگاهی از اسرار نبوت و قوانین اسلام و عدم آشنایی با این حقایق پیش از بعثت است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱ ش، ج ۲۷، ص ۱۰۳).

در تفسیر القمی، روایت زیر در تفسیر آیه بیان شده است که تا حدود زیادی بیانگر

معنای «ضالاً» است: «حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ خَالِدِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِي الْهَيْثَمِ الْوَاسِطِيِّ عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَحَدِهِمَا عَ فِي قَوْلِ اللَّهِ: ... «وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى»، أَيْ هَدَى إِلَيْكَ قَوْمًا لَا يَعْرِفُونَكَ حَتَّى عَرَفُوكَ» (قمی، ۱۳۶۳، ج ۲، ص ۴۲۷). امام (ع) درباره آیه «وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى» می‌فرماید: یعنی هدایت کرد به سوی قوم را که تو را نمی‌شناختند تا اینکه به تو معرفت پیدا کردند.

بر اساس این روایت، «ضالاً»، توصیف قوم رسول خدا (ص) است که به وسیله ایشان هدایت شدند. لذا با توجه به دیدگاه‌های مطرح شده، اضافات تفسیری که از سوی برخی مترجمان از جمله مشکینی و خسروی پیرامون مفهوم «ضال» در آیه بیان شده، به فهم مفهوم گمراهی در این آیه کمک شایانی می‌نماید.

شاهد مثالی دیگر در زمینه بسط واژگان آیه ۱۸ سوره مبارکه «الجن» است. در آیه شریفه «وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا» (الجن/۱۸)، اختلافی که در ترجمه‌های معاصر دیده می‌شود، درباره معنای «الْمَسَاجِدَ» است. بیشتر مترجمان، «الْمَسَاجِدَ» را به معنای «مسجد» که مکان ویژه عبادت است، ترجمه کرده‌اند. در ترجمه آقای مشکینی این معانی برای «الْمَسَاجِدَ» بیان شده است: «سجده‌های به قصد عبادت»، «اوقات نمازها از مجموع هر وقتی به مقدار انجام نماز آن»، «مسجدها جمعاً» و «هفت عضو بدن انسان که باید وقت سجده به زمین برسد».

«الْمَسَاجِدَ» در لغت از ریشه «سجد» است. صاحب لسان العرب از قول ابن سیده نقل می‌کند: «ابن سیده: سَجَدَ يَسْجُدُ سَجُودًا؛ وَضَعُ جَبْهَتَهُ بِالْأَرْضِ»؛ قرار دادن پیشانی بر روی زمین (ابن منظور، ۱۴۱۴، ج ۳، ص ۲۰۴). او در ادامه می‌گوید: «وَقَوْلُهُ تَعَالَى: وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ؛ قِيلَ: هِيَ مَوَاضِعُ السُّجُودِ مِنَ الْإِنْسَانِ: الْجَبْهَةُ وَالْأَنْفُ وَالْيَدَانِ وَالرَّكِبَتَانِ وَالرِّجْلَانِ» (همان، ص ۲۰۵)؛ آن مواضع سجده انسان است شامل: پیشانی، بینی، دو دست، دو آرنج و دو پا.

زبیدی در تاج العروس در این باره می‌گوید: «مَسَاجِدُ، وَاحِدُهَا مَسْجِدٌ، قَالَ: وَالْمَسْجِدُ اسْمٌ جَامِعٌ حَيْثُ سَجَدَ عَلَيْهِ؛ وَالْمَسْجِدُ بِكَسْرِ الْجِيمِ: أَيْ مَوْضِعُ السُّجُودِ نَفْسُهُ؛ وَفِي كِتَابِ

گونه‌شناسی افزوده‌های تفسیری در ۷ ترجمه معاصر ...؛ فلاح و عمادی منش | ۴۰۵

«الفروق» لابن برّی: الْمَسْجِدُ: الْبَيْتُ الَّذِي يُسْجَدُ فِيهِ وَ بِالْفَتْحِ: مَوْضِعُ الْجَبْهَةِ؛ وَ قَالَ الزَّجَّاجُ: كُلُّ مَوْضِعٍ يُتَعَبَّدُ فِيهِ فَهُوَ مَسْجِدٌ وَ يُفْتَحُ جِیمُهُ. قال ابن الأعرابی: مَسْجِدٌ، بِفَتْحِ الْجِيمِ، مَحْرَابُ الْبُيُوتِ وَ مُصَلًى الْجَمَاعَاتِ (زبیدی، ۱۴۱۴، ج ۵، ص ۷).

این بیان نشان می‌دهد که «مسجد» هم به معنای «مکان عبادت» و هم به معنای «سجده‌گاه» آمده است. لذا جمع آن نیز می‌تواند به معنای «مکان‌های عبادت» و هم به معنای «محل‌های سجده» باشد.

در ترجمه‌های مختلف، «المَسَاجِدُ» به معانی زیر آمده است:

- «و مساجد مخصوص (پرستش ذات یکتا) خداست، پس نباید با خدا احدی غیر او را پرستش کنید» (الهی قمشه‌ای، ۱۳۸۰، ص ۵۷۳).
- «و همه مسجدها خاص خداوند است، پس در جنب خداوند هیچ کس را [به پرستش] مخوان» (خرمشاهی، ۱۳۹۵، ص ۱۹۵).
- «(بگو یا محمد (ص) به من وحی شده است) که محل‌های سجده مختص به خداست، بنابراین با خدا کسی را مخوانید (یعنی در مواضعی که برای عبادت و نماز قرار داده شده است، هیچ کس را به صورت شریک ساختن در عبادت در ذکر خود نیاورید، چنانکه نصاری در کلیساها و مشرکین در مکه می‌کنند)» (خسروی، ۱۳۹۰، ج ۸، ص ۳۹۸).
- «و به من وحی شده است که اعضای هفتگانه سجده از آن خداست؛ پس با آنها تنها او را عبادت کنید و با وجود خدا کسی را نپرستید (برای هیچ کس جز او سجده نکنید)» (صفوی، ۱۳۸۸، ص ۵۷۳).
- «و مساجد ویژه خداست، پس هیچ کس را با خدا مخوانید» (فولادوند، ۱۴۱۵، ص ۵۷۳).
- «و اینکه مساجد از آن خداست (سجده‌ها به قصد عبادت، اوقات نمازها از مجموع هر وقتی به مقدار انجام نماز آن، مسجدها جمیعاً و هفت عضو بدن انسان که باید وقت سجده به زمین برسد، همه از آن اوست) پس احدی را با خداوند (به عنوان پرستش) مخوانید» (مشکینی، ۱۳۸۱، ص ۵۷۳).

- «و اینکه مساجد از آن خداست، پس هیچ کس را با خدا نخوانید!» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۳، ص ۵۷۳).

در تفسیر «مجمع البیان» در مورد آیه شریفه از سعید بن جبیر و زجاج و فرّاء روایت شده که می‌گویند: «مساجد، مواضع سجده انسانی است در نماز و آن پیشانی و دو کف دست و دو انگشت بزرگ پای و دو سر زانوست و چون آنها را خدای تعالی ایجاد کرده و به سبب آنها انعام و احسان نمود بر مردم. پس سزاوار و شایسته نیست که با آنها برای غیر خدای تعالی سجده کند» (طبرسی، ۱۳۷۲ ش، ج ۲۵، ص ۳۸۶).

لذا طبق این تفسیر، «مساجد» به معنای مواضع سجده تفسیر شده است که موافق دیدگاه برخی مترجمان از جمله مشکینی و صفوی است. در روایات تفسیری نیز این دیدگاه مورد تأیید قرار گرفته است. به عنوان مثال، در روایتی که نورالثقلین از تفسیر العیاشی از امام جواد (ع) به صورت خلاصه آورده، آمده است: «فی تفسیر العیاشی عن أبی جعفر الثانی علیه السلام انه سأله المعتصم عن السارق من ای موضع یجب أن یقطع؟ فقال علیه السلامان القطع یجب أن یکون من مفصل أصول الأصابع فیترک الکف، قال و ما الحجّة فی ذلک؟ قال: قول رسول الله صلی الله علیه و آله السجود علی سبعة أعضاء: الوجه و الیدین و الرکبتین و الرجلین، فاذا قطعت یدیه من الكر سوع أو المرفق لم یبق لهید یسجد علیها و قال الله: «وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ» یعنی به هذه الأعضاء السبعة آلتی یسجد علیها» (عروسی حویزی، ۱۴۱۵، ج ۱، ص ۶۲۹).

معتصم از امام جواد (ع) درباره محل قطع دست دزد می‌پرسد. امام (ع) پاسخ می‌دهد: سخن رسول خدا (ص) است که سجود باید بر هفت عضو از بدن انجام شود: پیشانی، دو کف دست، دو سر زانو، دو انگشت ابهام پا. اگر دست را از شانه یا مرفق یا میچ قطع کنند، برای سجده حق تعالی محلی باقی نمی‌ماند، همان گونه که خداوند می‌فرماید: «وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ»؛ یعنی سجده گاه‌ها از آن خداست، پس کسی نباید آنها را ببرد. لذا بر اساس این روایت، منظور از «المَسَاجِدُ»، اعضای هفت گانه انسان است که سجده به خداوند به وسیله آنها ممکن است.

۲-۵. بهره‌گیری از سیاق آیات در ترجمه

برای درک بار معنایی الفاظ قرآن، وجود کتاب‌های لغت معتبر کافی نیست و باید به نحوه کاربرد آن لغت در سیاق آیات نیز توجه نمود و فضای آیات را مورد توجه قرار داد؛ چرا که در این صورت مقاطع آیات کمک بسیاری در درک صحیح روند آیات و فضای مفاهیم می‌نماید. مراد از سیاق عبارت است از سیر کلی یک جمله یا مجموعه‌ای از جملات که از رهگذر آنها مفهوم خاصی به ذهن می‌رسد. جریان کلی یک جمله به الفاظی که در آن به کار رفته جهت معنایی خاصی می‌بخشد و جریان کلی مجموعه یک متن به هر یک از جمله‌هایی که در آن متن آمده، جهت مفهومی ویژه می‌دهد؛ لذا نه می‌توان یک لفظ را جدا از جمله‌اش معنا کرد و نه یک جمله را جدا از مجموعه‌ای که در آن قرار دارد. معنایی که برای یک لفظ در نظر گرفته می‌شود باید با بقیه اجزای جمله تناسب داشته باشد (شاگرد، ۱۳۷۶ ش، ص ۳۰۰-۳۰۱).

اصل قرینه بودن سیاق در فهم هر سخنی، از جمله آیات قرآن، از اصول عقلایی محاوره است (رجبی و دیگران، ۱۳۷۹، ص ۱۲۳). بر این اساس، مفسران قرآن نیز از دیرباز به تأثیر سیاق در تعیین معنای واژه‌ها و فهم مفاد آیات توجه داشته‌اند و همواره توجه به سیاق را یکی از قواعد اساسی تفسیر دانسته‌اند و ذیل عنوان کلی قرائن پیوسته، به عنوان تنها قرینه پیوسته لفظی، بدان پرداخته‌اند (همان، ص ۱۱۸). از آنجا که فهم صحیح قرآن، مقدمه ترجمه صحیح آن است، از این نظر، سیاق به طور غیرمستقیم در ترجمه قرآن تأثیر می‌گذارد.

توجه به سیاق نقش قابل ملاحظه‌ای در فهم قرآن کریم ایفا می‌کند. لذا مترجمان قرآن کریم می‌بایست به سیاق به عنوان عاملی مهم در ترجمه آیات توجه نمایند. یکی از این موارد توجه به آیات قبلی و بعدی در راستای فهم بهتر آیات است. بسیار اتفاق می‌افتد که ترجمه واژگان، گزاره‌ها و تمام یک آیه، وابسته به توجه به فضای موضوعی آیات ماقبل و مابعد آن است که اگر به این موضوع توجه نشود، چه بسا در ترجمه صحیح مشکلاتی ایجاد شود.

شاهد مثالی در زمینه توجه به سیاق آیات در ترجمه، آیه شریفه پنجم سوره «التکویر» است: «وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ». مترجمان معاصر آیه را اینگونه ترجمه نموده‌اند:

- «و آن گاه که حیوانات وحشی را محشور کنند» (صفوی، ۱۳۸۸ ش، ج ۱، ص ۵۸۶).
- «و آن گاه که وحوش را همی گرد آرند» (فولادوند، ۱۴۱۸ ق، ج ۱، ص ۵۸۶).
- «و آن گاه که همه حیوانات وحشی محشور شوند (از محل مرگ خود بیرون آیند)» (مشکینی، ۱۳۸۱ ش، ج ۱، ص ۵۸۶).
- «و زمانی که حیوانات بیابانی جمع شوند (و از آنها که به یکدیگر تعدی کرده‌اند در قیامت قصاص شود و بعد به امر الهی همگی خاک شوند)» (خسروانی، ۱۳۹۰ ق، ج ۸، ص ۴۹۲).

برخی مترجمان تنها به گرد هم آمدن حیوانات در روز قیامت در بیان معنای آیه بسنده نموده‌اند؛ اما برخی مفسران مانند مشکینی و خسروی در قالب اضافه تفسیری آیه را در مورد حشر حیوانات و نیز جزا و قصاص ایشان دانسته‌اند. اما باید گفت با توجه به سیاق آیات قبلی و بعدی که پیرامون هولناک بودن حوادث آستانه قیامت است، این آیه نیز به نحوی در صدد بیان حوادث این روز است؛ به‌طوری که در قیامت به دلیل هولناک بودن حوادث، حتی موجودات وحشی با یکدیگر انس و الفت می‌گیرند. این معنا از آیه را علامه طباطبایی در تفسیر آیه شریفه به نقل از تفسیر قاسمی بیان نموده است (طباطبایی، ۱۳۷۴ ش، ج ۲۰، ص ۳۵۰).

۲-۶. استفاده از داده‌های علوم تجربی در ترجمه

در ترجمه صحیح آیات مرتبط با علوم تجربی شامل نجوم، زیست‌شناسی، زمین‌شناسی و... باید توجه داشت که نخست معنی یا مصداق نباید در تعارض با یافته‌های مسلم علمی باشد. دوم باید به سیاق آیات توجه کرد تا در میان وجوه مختلف، وجه صحیح‌تر انتخاب گردد؛ سوم اینکه توضیحات تفسیری باید به حداقل ممکن برسد تا ترجمه به تفسیر تبدیل نشود (فائز و گوهری، ۱۳۹۷، ص ۱۵۱).

شاهد مثالی در زمینه استفاده از داده‌های علوم تجربی در ترجمه آیات قرآن، آیه

گونه‌شناسی افزوده‌های تفسیری در ۷ ترجمه معاصر ...؛ فلاح و عمادی منش | ۴۰۹

یازدهم سوره «الطارق» است: «وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ». برخی ترجمه‌های معاصر آیه را اینگونه معنا کرده‌اند:

- «سوگند به آسمان برگرداننده (امواج رادیویی و بخارهای آب به صورت برف و باران)!» (خرمدل، ۱۳۸۴ ش، ص ۱۲۸۶).

- «سوگند به آسمان دارای بازگشت» (بخارها پس از صعود به سویش به صورت باران بازمی‌گردند و ستاره‌هایش پس از غروب از مشرق بازمی‌گردند) (مشکینی، ۱۳۸۱ ش، ج ۱، ص ۵۹۱).

- «و قسم به آسمانی که صاحب باران است (به قول اکثر مفسران) و به‌قولی مقصود از رجع یعنی خورشید و ماه و ستارگان آن که پنهان می‌شوند و غروب می‌کنند و دوباره طلوع می‌کنند و برمی‌گردند- و به‌قولی رجع آسمان خیری است که حالتی بعد حالتی به اهل زمین عطا می‌کند» (خسروی، ۱۳۹۰، ج ۸، ص ۵۲۵).

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، مفسران معاصر پیرامون مصداق «ذات الرجع» بودن آسمان، نظریاتی علمی بیان داشته‌اند. در میان دیدگاه‌های مطرح شده پیرامون مصداق این آیه در قالب اضافات تفسیری، تطبیق آیه به نزول باران از آسمان به واقعیت نزدیک‌تر است. در این زمینه در تفسیر نمونه آمده است: «رجع» از ماده «رجوع» به معنی بازگشت است و عرب به باران، «رجع» می‌گوید، به خاطر اینکه آبی که از زمین و دریاها برخاسته، از طریق ابرها و باران به سوی زمین برمی‌گردد یا اینکه در فواصل مختلف بارش باران تکرار می‌شود (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱ ش، ج ۲۶، ص ۳۷۲).

۷-۲. تأویل متشابهات مربوط به صفات خداوند

در برخی اضافات تفسیری، برخی ترجمه‌ها تأویل برخی صفات مربوط به خداوند متعال بیان گردیده است. شاهد مثالی در این زمینه از سوره‌های منتخب، آیه ۲۳ سوره مبارکه «القیامه» است: «وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ» ((۲۲)) «إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ» ((۲۳)). اکثر ترجمه‌های معاصر در قالب اضافاتی تفسیری این آیه را به نظر کردن بندگان به خداوند در روز قیامت با چشم دل تأویل کرده‌اند. به‌عنوان مثال، برخی ترجمه‌ها در این زمینه به شرح زیر است:

- «و به چشم قلب جمال حق را مشاهده می کنند» (الهی قمشه‌ای، ۱۳۸۰، ص ۵۷۸).
 - «[با دیده دل] به پروردگارش نظر می کند» (انصاریان، ۱۳۷۸، ش، ج ۱، ص ۵۷۸).
 - «(به دیده دل) به سوی پروردگار خود (و به دیده سر به تجلی و ظهور اتم آثار جلال و جمال او) نظاره گر است» (مشکینی، ۱۳۸۱، ش، ج ۱، ص ۵۷۸).
- تاویل صفت الهی در این ترجمه‌ها به خوبی صورت گرفته است تا شائبه و شبهه جسمانیت خداوند زدوده شود. علامه طباطبایی در تفسیر این آیه شریفه می‌نویسد: «و مراد از نظر کردن به خدای تعالی نظر کردن حسی که با چشم سرانجام می‌شود نیست، چون برهان قاطع قائم است بر محال بودن دیده شدن خدای تعالی، بلکه مراد نظر قلبی و دیدن قلب به وسیله حقیقت ایمان است» (طباطبایی، ۱۳۷۴، ش، ج ۲۰، ص ۱۷۸).

نتیجه‌گیری

- برخی مترجمان معاصر در مواجهه با حروف مقطعه قرآن کریم آن را ترجمه نکرده و یا به همان صورت حرفی که در آیه وجود دارد، بیان کرده‌اند؛ اما برخی مترجمان معاصر در صدد تفسیر برخی حروف مقطعه برآمده‌اند و در این تفسیر از منابعی مانند روایات تفسیری بهره جسته‌اند.
- سبب نزول آیات قرآن کریم در برخی ترجمه‌های معاصر در قالب اضافاتی تفسیری بیان گردیده و به‌عنوان یکی از گونه‌های مهم افزوده‌های تفسیری مطرح است و سبب نزول آیه نخست سوره نصر از آن جمله است.
- برخی مترجمان معاصر در قالب افزوده‌های تفسیری در داخل پرانتز، مصداق برخی گزاره‌های قرآنی را بیان نموده‌اند که بیان مصداق «رسول کریم» به پیامبر اسلام (ص) یا جبرئیل و مصداق «العصر» به قیام قائم و ... از آن جمله است.
- بیان معنای لغوی برخی واژگان قرآنی در قالب بسط معنایی واژه از جمله گونه‌های مهم افزوده‌های تفسیری در ترجمه‌های معاصر است.
- یکی از گونه‌های مهم افزوده‌های تفسیری در ترجمه‌های معاصر، بهره‌گیری از سیاق آیات است که با توجه به آیات ماقبل و مابعد و فضای آیات، ترجمه‌ای تفسیری در مورد

گونه‌شناسی افزوده‌های تفسیری در ۷ ترجمه معاصر ...؛ فلاح و عمادی منش | ۴۱۱

آیه بیان می‌شود.

• برخی صفات خداوند متعال نیاز به تأویل دارد تا شائبه و شبهه جسمانیت خداوند مطرح نگردد؛ این رسالت در تأویل صفات متشابه در افزوده‌های تفسیری مترجمان معاصر ظهور و بروز دارد.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Ebrahim Fallah
Seyyed Mohammad
Hossein Emadi

<https://orcid.org/0000-0003-3256-1729>

منابع

- قرآن کریم، ترجمه حسین انصاریان (۱۳۸۳)، قم: اسوه.
- قرآن کریم، ترجمه مهدی الهی قمشه‌ای (۱۳۸۰)، قم: انتشارات فاطمه زهرا (س).
- قرآن کریم، ترجمه مصطفی خرمدل (۱۳۸۴)، تهران: احسان.
- قرآن کریم، ترجمه علیرضا میرزا خسروانی (۱۳۹۰)، تهران: اسلامیه.
- قرآن کریم، ترجمه محمد رضا صفوی (۱۳۸۸)، قم: آبنوس.
- قرآن کریم، ترجمه محمد مهدی فولادوند (۱۴۱۵)، تهران: دارالقرآن الکریم.
- قرآن کریم، ترجمه علی مشکینی (۱۳۸۱)، تهران: الهادی.
- قرآن کریم، ترجمه ناصر مکارم شیرازی (۱۳۷۳)، تهران: دارالقرآن الکریم.
- ابن جوزی، عبدالرحمن بن علی، (۱۴۲۲ ق)، *زادالمسیر فی علم تفسیر*، بیروت: دارالکتاب العربی.
- ابن کثیر، محمود بن عمر، (۱۹۶۶ م)، *تفسیر القرآن العظیم*، بیروت: دارالندلس للطباعة.
- ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴ ق)، *لسان العرب*، بیروت: دار الطباعة و النشر - دار صادر.
- ابوالفتوح رازی، حسین بن علی، (۱۴۰۸ ق)، *روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن*، مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی وابسته به آستان قدس رضوی (ع).
- بیضاوی، عبدالله بن عمر، (۱۴۱۸)، *انوار التنزیل و اسرار التأویل*، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- ثعلبی، احمد بن محمد، (۱۴۲۲ ق)، *الکشف و البیان فی تفسیر القرآن*، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲)، *مفردات الفاظ القرآن*، دمشق - بیروت: دارالعلم - دارالشامیه.
- رجبی، محمود و دیگران، (۱۳۷۹)، *روش‌شناسی تفسیر قرآن*، تهران: سمت.
- زند رحیمی، مینا، (۱۳۹۷)، *بررسی مقایسه‌ای افزوده‌های تفسیری در پنج ترجمه معاصر فارسی و انگلیسی*، فصلنامه زبان پژوهی، سال دهم، شماره ۲۹.
- سیوطی، جلال الدین عبدالرحمن، (۱۳۶۸)، *الاتقان فی علوم القرآن*، دمشق: دار ابن کثیر.
- ، (۱۴۰۴ ق)، *الدر المنثور فی تفسیر المأثور*، قم: کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی.
- شاکر، محمد کاظم، (۱۳۷۶ ش)، *روش‌های تأویل قرآن*، قم: دفتر تبلیغات اسلامی.

گونه‌شناسی افزوده‌های تفسیری در ۷ ترجمه معاصر ...؛ فلاح و عمادی منش | ۴۱۳

طباطبایی، سید محمدحسین، (۱۳۷۴ ش)، *تفسیر المیزان*، قم: جامعه مدرسین وابسته به حوزه علمیه قم.

طبرسی، فضل بن الحسن، (۱۳۷۲ ش)، *مجمع البیان فی تفسیر القرآن*، تهران: فراهانی.
طبری، محمد بن جریر، (۱۹۵۳ ق)، *جامع البیان عن تأویل آی القرآن*، قاهره: انتشارات مصطفی البابی.

طوسی، محمد بن الحسن، (بی‌تا)، *التبیان فی تفسیر القرآن*، بیروت: دار احیاء التراث العربیة.
عروسی حویزی، عبدعلی جمعه، (۱۴۱۵ ق)، *نور الثقلین*، قم: اسماعیلیان.
فائز، قاسم؛ گوهری، مریم، (۱۳۹۷) *نقش علوم تجربی در ترجمه قرآن کریم در حوزه آیات آفرینش انسان*، مطالعات ترجمه قرآن و حدیث، دوره ۵، شماره ۱۰.

فخر رازی، محمد بن عمر، (۱۴۲۰ ق)، *تفسیر الکبیر*، بیروت: دار احیاء التراث العربیة.
قرطبی، محمد بن احمد، (۱۹۶۶ م)، *الجامع لأحكام القرآن*، قاهره: دارالکتب المصریة.
قمی، علی بن ابراهیم (۱۳۶۳)، *تفسیر قمی*، قم: دارالکتاب.
معرفت، محمد هادی، (۱۴۱۸ ق). *التفسیر و المفسرون فی ثوبه القشيب*، مشهد: دانشگاه علوم اسلامی رضوی.

مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۱ ش)، *تفسیر نمونه*، تهران: دارالکتب الاسلامیة.
ناصح، علی احمد (۱۳۸۷). *اعتبار و کاربرد روایات تفسیری*، قم: بوستان کتاب.
نصیری، علی، (۱۳۸۶). *رابطه متقابل کتاب و سنت*، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

References

- The Holy Quran, translated by Hossein Ansarian (2004), Qom: Osveh. [In Persian]
The Holy Quran, translated by Mehdi Elahi Qomshe'i (2001), Qom: Fatemeh Zahra (S) Publications. [In Persian]
The Holy Quran, translated by Mostafa Khorramdel (2005), Tehran: Ehsan. [In Persian]
The Holy Quran, translated by Alireza Mirza Khosrawani (2011), Tehran: Eslamiyeh. [In Persian]
The Holy Quran, translated by Mohammad Reza Safavi (2009), Qom: Abnoos. [In Persian]
The Holy Quran, translated by Mohammad Mahdi Fooladvand (1994), Tehran: Dar al-Quran al-Karim. [In Persian]
The Holy Quran, translated by Ali Meshkini (2002), Tehran: Al-Hadi. [In Persian]

Persian]

The Holy Quran, translated by Naser Makarem Shirazi (1994), Tehran: Dar al-Quran al-Karim. [In Persian]

Arusi Huweyzi, Abdul Ali Jom'ah (1994), *Noor al-Thaqalayn*, Qom: Esmaeilian. [In Persian]

Abu al-Futuh Razi, Hossein bin Ali (1987), *Rawd al-Jinan wa Ruh al-Jinan fi Tafsir al-Quran*, Mashhad: Islamic Research Foundation of Astan Quds Razavi. [In Persian]

Bayzawi, Abdullah bin Omar (1997), *Anwar al-Tanzil wa Asrar al-Ta'wil*, Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-Arabi. [In Arabic]

Faez, Ghasem & Gowhari, Maryam (2018), "The Role of Empirical Sciences in the Translation of the Holy Quran in the Domain of Human Creation Verses," *Studies in Quran and Hadith Translation*, Vol. 5, No. 10. [In Persian]

Fakhr al-Razi, Mohammad bin Omar (1999), *Tafsir al-Kabir*, Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-Arabi. [In Arabic]

Ibn Jawzi, Abdul Rahman bin Ali (2001), *Zad al-Masir fi Ilm al-Tafsir*, Beirut: Dar al-Kitab al-Arabi. [In Arabic]

Ibn Kathir, Mahmoud bin Omar (1966), *Tafsir al-Quran al-Azim*, Beirut: Dar al-Andalus for Printing. [In Arabic]

Ibn Manzur, Mohammad bin Mokaram (1994), *Lisan al-Arab*, Beirut: Dar al-Tiba'ah wa al-Nashr – Dar Sadir. [In Arabic]

Ma'rifat, Mohammad Hadi (1997), *Al-Tafsir wa al-Mufasssirun fi Thawbih al-Qashib*, Mashhad: Razavi University of Islamic Sciences. [In Persian]

Makarem Shirazi, Naser (1992), *Tafsir Nemounah*, Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyyah. [In Persian]

Nasih, Ali Ahmad (2008), *Validity and Application of Interpretative Narrations*, Qom: Bustan-e-Ketab. [In Persian]

Nasiri, Ali (2007), *The Reciprocal Relationship Between the Book and the Sunnah*, Tehran: Institute for Culture and Islamic Thought. [In Persian]

Qurtubi, Mohammad bin Ahmad (1966), *Al-Jami' li Ahkam al-Quran*, Cairo: Dar al-Kutub al-Misriyyah. [In Arabic]

Qomi, Ali bin Ibrahim (1984), *Tafsir Qomi*, Qom: Dar al-Kitab. [In Persian]

Raghib Isfahani, Hossein bin Mohammad (1991), *Mufradat Alfaz al-Quran*, Damascus – Beirut: Dar al-Ilm – Dar al-Shamiyyah. [In Arabic]

Rajabi, Mahmoud & others (2000), *Methodology of Quranic Interpretation*, Tehran: SAMT. [In Persian]

Suyuti, Jalal al-Din Abdul Rahman (1989), *Al-Itqan fi Ulum al-Quran*, Damascus: Dar Ibn Kathir. [In Arabic]

----- (1983), *Al-Durr al-Manthur fi Tafsir al-Ma'thur*, Qom:

- Ayatollah Marashi Najafi Library. [In Persian]
- Shaker, Mohammad Kazem (1997), *Methods of Quranic Interpretation*, Qom: Islamic Propagation Office. [In Persian]
- Tabatabai, Sayyed Mohammad Hossein (1995), *Tafsir al-Mizan*, Qom: Society of Seminary Teachers of Qom. [In Persian]
- Tabarsi, Fazl bin al-Hasan (1993), *Majma' al-Bayan fi Tafsir al-Quran*, Tehran: Farahani. [In Persian]
- Tabari, Mohammad bin Jarir (1953), *Jami' al-Bayan 'an Ta'wil Ay al-Quran*, Cairo: Mostafa al-Babi Publications. [In Arabic]
- Tusi, Mohammad bin al-Hasan (n.d.), *Al-Tibyan fi Tafsir al-Quran*, Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-Arabi. [In Arabic]
- Tha'labi, Ahmad bin Mohammad (2001), *Al-Kashf wa al-Bayan fi Tafsir al-Quran*, Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-Arabi. [In Arabic]
- Zand Rahimi, Mina (2018), "A Comparative Study of Interpretive Additions in Five Contemporary Persian and English Translations," *Quarterly Journal of Linguistics*, Vol. 10, No. 29. [In Persian]

استناد به این مقاله: فلاح، ابراهیم، عمادی منش، سیدمحمد حسین. (۱۴۰۳). گونه‌شناسی افزوده‌های تفسیری در ۷ ترجمه معاصر (مورد کاوی دو جزء پایانی قرآن کریم)، دو فصلنامه علمی سراج منیر، ۱۵(۴۹)، ۳۸۷-۴۱۵. DOI: 10.22054/ajsm.2023.62484.1727

Seraje Monir is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

